

ODGOJNA PSIHOLOGIJA

Živan Bezić

Dr. Valter Dermota u svojoj knjizi namijenjenoj ogojiteljima¹ spominje slijedeći doživljaj svog prijatelja taksiste /ovdje u skraćenom obliku/. Jednog dana taksist dobije telefonski poziv od poznate ljubljanske liječnice: neka dođe u tu i tu ulicu pred tu i tu kuću. Stigavši na mjesto, vozač zateče liječnicu s troje nejake djece. Ona smjesti djecu u kola, a vozaču rekne: "Uključite taksimetar, odmah ću se vratiti. Čim se majka udaljila, u kolima nastaje rusvanje. Samo što dvoje starijih nije ugušilo maloga bracu i polupalo stakla na kolima. Jadan vozač nije mogao s njima na kraj i baš kad je bio na vrhuncu očaja, eto majke. Ona zapita: "Koliko sam dužna za vožnju?"

– Kako za vožnju, a uopće se niste vozili? – čudio se taksist.

– Da, nismo se vozili, ali vi ste mi čuvali djecu. Znao sam imati obaviti jedan važan telefonski razgovor, a nisam to mogla zbog ove nemire djece, pa sam se, eto, obratila vama da mi ih dotle pričuvate.

Gospođa je vozača dobro nagradila, a on je otputovao vrteći glavom i čudeći se liječničkoj pedagogiji. I mi se pridružujemo vozačevu čuđenju, tim više što je gospođin suprug bio također liječnik. Oboje ugledni stručnjaci i viso-

ko školovani ljudi, a tako loši odgojitelji! Zar ne vole svoju djecu i ne mare za njih? Nema sumnje da ih vole, inače ih ne bi imali. Možda im posvećuju malo vremena i pažnje jer su oboje zaposleni? Vrlo vjerojatno. Ali i kratko vrijeme, ako se odgojno dobro iskoristi, može donijeti dobre plodove. Uz objektivne poteškoće /zaposlenost/ kod ovog se liječničkog para naslućuje i nedostatak poznavanja pedagogije. Ako su možda iz iskustva nešto znali o vještini odgajanja, sigurno im nedostaje poznavanje odgojne psihologije i njezine primjene u praksi.

Ali ne samo njima. Odgojna psihologija je Ahilova peta i mnogih drugih roditelja i nastavnika. Stoga o njoj nekoliko riječi.

ŠTO JE ODGOJNA PSIHOLOGIJA?

Dolaze u obzir dvije interpretacije. Po prvoj bi odgojna psihologija bila u stvari psihologija gamirana pedagogijom i njoj namijenjena. Dakle

¹ V. Dermota, Vzgojiteljem o vzgoji, Mohorjeva družba, Celje, 1976., str. 52

psihologija primijenjena u odgoju /pedagoška psihologija/. Po drugom bi tumačenju odgojna psihologija bila zapravo **pedagogija** začinjena psihologijom i vršena u skladu sa zakonima psihičkog razvoja /psihološka pedagogija/.

Ako se opredijelimo za prvu interpretaciju odgojne psihologije (u njoj je psihologija subjekt ili kako bi Englezi još bolje rekli "subject-matter"), odgoj bi bio samo atribut psihologije. Tu bi se u prvom redu radilo o psihologiji. Ona je glavni sadržaj odgojne psihologije, ali s primjenom na odgoj. Gramatički i sadržajno naglasak je na psihologiji. Odgojna psihologija je subdisciplina primijenjene psihologije.²

Prionemo li uz drugo tumačenje, u žarište dolazi pedagogija građena na psihološkim temeljima i vršena psihološkim metodama. U praksi se većinom uzima ovo posljednje gledište. Po njemu se u odgojnoj psihologiji govori o ulozi psihologije u pedagoškom procesu (A. Fischer). U tom se smislu opća psihologija reducira na njezinu pedagošku upotrebu. Odgojna bi pedagogija bila pomoćna grana pedagogike.

Na žalost, u tom pitanju među psiholozima i pedagozima nema jedinstvenog stava.³ Međutim, moguće je i kompromisno rješenje. Odgojna bi psihologija bila **granična zona** između psihologije i pedagogije. Tu se obje discipline isprepliću. Stavili mi naglasak više na jednu ili na drugu, praktična je svrha u svakom slučaju ista – postaviti odgoj na ispravne psihološke temelje. Čovjek je biće obdareno psihom, i njegov je odgoj neostvariv zanemari li se ta bitna komponenta ljudske naravi. Pedagogija i psihologija međusobno su tako povezane da nije uvijek lako među njima povući granicu, te ih je dugo vremena u školama predavao isti profesor.

Kad se danas govori o odgojnoj psihologiji, misli se i na psihologiju primijenjenu u odgoju i na odgoj baziran na zakonima psihologije. Objе se znanosti spajaju u zajedničkoj vještini odgojne psihologije ili psihološke pedagogije. Jedna druga dopunjuju. Psihologija proučava psihičke danosti (činjenice), a pedagogija odgojne zadanosti (zadatke). Prva je više deskriptivna, druga je više normativna znanost.⁴

Neki pisci uopće ne razbijaju glavu bistre-

njem pojmova. Tako npr. beogradski profesor Borislav Stevanović u svojoj knjizi "Pedagoška psihologija" i ne spominje kakvu definiciju znanosti o kojoj piše, nego jednostavno veli: "Predmet pedagoške psihologije je primena psihologije na vaspitanje." Odmah zatim usvaja staru opisnicu odgojne psihologije: "psihologija za vaspitače"⁵. Engleski profesor E. Stones napisao je djelo "Uvod u odgojnu psihologiju", i u jednom takvom "uvodu" uopće nije ni pokušao dati definiciju pojma.⁶

Za neodređenost pojma možda je kriva i njegova mladost. Odgojna je psihologija naime mlada znanost. Začeta je u interdisciplinarnim djelima nekih pedagoga i psihologa /kao npr. E. Meumanna/, a ime joj je raširio američki psiholog E.L. Thorndike /"Educational Psychology", 1913–1914/.

ČEMU ODGOJNA PSIHOLOGIJA?

Što jedan pedagog očekuje od odgojne psihologije? U čemu nam ona može pomoći? Zašto nam je potrebna?

Prije svega odgojna psihologija služi boljem upoznavanju odgajanika. Ne možemo nikog uspješno odgojiti prije nego upoznamo njegov karakter, ćud, osobine, sposobnosti i uopće ćitavu njegovu osobu. Psihološkim postupcima lakše otkrivamo njegovu nadarenost, sklonosti, duševne potrebe i mane. Kako smo rekli, ćovjek je biće obdareno duševnim ćivotom i nemoguće ga je odgajati bez poznavanja njegove duše. Stoga je psihologija odgajanika polazna toćka u odgoju. Tu nam je posebno važna dubinska

² K. N. Kornilov primjećuje: "Zakovitosti pedagogije osnivaju se na zakonitostima psihologije, ali se ne svode na njih." /Psihologija i odgojni rad, Pedagoško-književni zbor, Zagreb, 1946., str. 101/

³ Das neue Lexikon der Pädagogik, Sv. III., Herder, Freiburg, 1971., str. 265.

⁴ O. Klemm, Pädagogische Psychologie, Hirt, Breslau, 1933., str. 7

⁵ B. Stevanović, Pedagoška psihologija, 16. izd., Beograd, 1979., str. 3

⁶ E. Stones, An introduction to educational psychology, II. izd., Methuen, London, 1977.

psihologija.

Budući da se djeca i mladež nalaze u životnoj dobi kad je ljudski razvoj najburniji i najdinamičniji, potrebno nam je poznavati ne samo njihov tjelesni nego još više i duševni **razvitak**. Odgojna nam psihologija otkriva tajne mladenačkog rasta u njegovom fiziološkom i psihološkom supstratu. Upućuje nas u zakonitosti razvojnog procesa i upozoruje nas na odgojne mogućnosti u određenim trenucima i prilikama.

U dinamici ljudskog razvitka odvijaju se brojni psihički **proces**i, koje moramo poznavati ako želimo postići odgojne ciljeve. Uz racionalne operacije /pojmovi, mišljenje, inteligencija, govor, pamćenje, učenje, zaključivanje/ u čovjeku se odvijaju i kompleksni iracionalni procesi /refleksi, nagoni, čuvstva, volja, itd./. Ukloniti koprene kojima je zastrto njihovo djelovanje i uputiti odgojitelja u tajne ljudske svijesti i potsvijesti – zadatak je odgojne psihologije. Intelektualni, moralni, emocionalni i estetski odgoj nije moguć bez pomoći psiholoških istraživanja. Premda je vjera dar milosti, ni vjerski odgoj ne može uspjeti bez suradnje sa psihoogijom i didaktikom.

U dugotrajnom pedagoškom procesu sudjeluju i višestruki odgojni čimbenici sa svojim višeslojnim psihičkim implikacijama. Kako na razvoj mladeži djeluju pojedini čimbenici, a kako društvo u raznim slojevima i u cjelini? Koja je tu uloga obitelji, Crkve, škole, drugova, vršnjaka, odraslih? Kako utječu na duševni rast mladih mass–media, kulturne ustanove, sportske i društvene organizacije, ulica itd?

Za pedagoga je nadasve zanimljiv problem: što primarno utječe na budućnost ljudskog bića u razvoju – njegova narav ili **odgoj** koji prima /nature or nurture, nature ou culture, Anlage oder Erziehung/? Je li važnije genetsko nasljeđe ili okolina u kojoj dijete raste /organism or environment, heredité ou milieu, Erbe oder Umwelt/? Što je bitan uvjet napretka: dobna zrelost ili vanjski poticaji /readiness or situation, maturité ou formation, Mündigkeit oder Bildung/? Na koji će se od tih čimbenika osloniti u odgoju i kojemu dati prednost? Kako razlikovati urođene i stečene sposobnos–

ti? Na sva ta pitanja odgojitelju treba pružiti odgovor odgojna psihologija.

U svom radu nailazimo i na mnoge odgojne **teškoće**, zapreke, probleme fizičke, društvene i duševne naravi. Kako se u njima snaći? Kako i kada intervenirati? Na koji najbolji način pružiti odgajanicima pomoć? Kako svladati radne poteškoće i pobijediti umor, rastresenost, lijenost? Treba li postupati jednako s muškim i ženskim odgajanicima? Što činiti s abnormalnom, zaostalom, frustriranom, defektnom – ili kako se to danas kaže s "hendikepiranom" – djecom? Na takva i slična pitanja pedagog očekuje pomoć od radne, diferencijalne, seksualne, grupne, socijalne i psihijatrijske psihologije.

Savjestan odgojitelj zabrinut je i za svoj osobni udio u procesu odgajanja. Njemu je poznato da osim objektivnih uvjeta koji mogu pomagati ili odmagati njegov rad, te subjektivnih dispozicija samih odgajanika, odlučnu ulogu igra i njegovo osobno pedagoško zalaganje. Koliko god je važno dobro poznavati osobu odgajanika, isto toliko je važna i psihologija **odgojitelja** /roditelja, učitelja/. Njegov lik i postupci formiraju odgajanika i pokazuju mu životni put. Poznavanje sebe, svojih pozitivnih i negativnih strana, ispravna motivacija u radu, stručna sprema, nesebičnost, dosljednost, dobar primjer i pedagoški eros jesu bitni činioci odgojnog uspjeha.

Stoga je razumljivo da je svaki pedagog zainteresiran ne samo za odgojna načela nego i za njihovo svrsishodno primjenjivanje u praksu. Mora dobro poznavati psihološke metode po kojima će omladini približiti i učiniti poželjnim potrebne odgojne vrednote, te znati prilagoditi svoje pedagoško nastojanje prilikama, potrebama i mogućnostima djeteta. Na kojim se psihičkim temeljima odvija proces učenja? Koji zakoni vladaju ponašanjem mladeži i djece? Kako ih usmjeravati kod savjetovanja u izboru zvanja i bračnog druga? Na koji način pomoći roditeljima u njihovim teškim odgojnim dužnostima?

I mnoga druga pitanja dominiraju sviješću i savješću pravog odgojitelja. Odgovoriti na njih ili mu pomoći pronaći pravilno rješenje – zada-

tak je odgojne psihologije.

Psihologija je uostalom korisna ne samo za odgoj, već i za samoodgoj, kao i za kompletiranje ličnosti odraslih ljudi /psihagogija, andragogija/.

ČIME SE BAVI?

Na tako široku lepezu pitanja, koja odgojnoj psihologiji postavlja svaki pedagog, čovjek bi očekivao i bogastvo odgovora. Međutim, listajući suvremenu literaturu iz pedagogije i psihologije čitalac ostaje razočaran. Većina odgojnih psihologa koncentrira svoje studije samo na kognitivnu dimenziju odgoja, kao da je učenje sav odgoj. Taj trend je u skladu s modernim poimanjem odgoja kao učenja. Obično se pod terminom odgoj /educatio, paedagogia Erziehungswissenschaft/ podrazumijeva školski odgoj i nastava. Tako se i današnja odgojna psihologija /educational psychology/ svodi samo na školsku psihologiju ili teoriju učenja.⁷ Didaktika se razvila na štetu svih ostalih grana pedagogije.

Takvo stajalište zastupa, među ostalima, i poznati odgojni psiholog L.J. Cronbach.⁸ Ruski pedagog I. J. Lerner veli izričito: "Ne slučajno pedagogičeskaja psihologija sploš i rjadom podmenjajetsja didaktikoj".⁹ Već spomenuti Stevanović piše: "Glavni središnji problem te nauke još je uvek učenje, shvaćeno u najopštijem smislu kao menjanje ljudske prirode".¹⁰ Najnoviji priručnik odgojne psihologije to ističe i u samom naslovu.¹¹ Među rijetkim iznimkama, tj. onima koji zahvaćaju područje odgojne psihologije u čitavoj njezinoj širini, jesu pedagozi iz Hamburga Reinhard i Anne-Marie Tausch.¹² Donekle su u tome uspjeli i profesori Richard i Norman Sprinthall.¹³

Bilo bi, svakako, pretenciozno s naše strane da mi ovdje sada iznosimo sve probleme i rezultate suvremene odgojne psihologije. Ono što nisu učinili brojni stručnjaci u svojim debelim knjigama, još manje možemo učiniti mi u okviru kratkoga revijskog članka.

Na području istraživanja psihe odgajanja mnogo je učinjeno. Sakupljeni su bezbrojni

podaci, izvedeni zamršeni pokusi, izvršena sustavna mjerenja duševnih i tjelesnih kapaciteta odgajanja i njihovih uspjeha. Pronađeni su novi instrumenti istraživanja i mjerenja inteligencije /na pr. glasoviti IQ-testovi/. Osim starih metoda istraživanja /opažanje, introspekcija, dnevници, analize/ danas su kurentne metode: brojidbe /statistike/, korelacije, uzorci, mjerenja, testovi, anketiranja, intervjui, rangiranje, sociometrija, projiciranje, proučavanje biografija i značajnih slučajeva /case study/, eksperimentiranja i sl.¹⁴ Psihologija ličnosti u centru je pažnje. Veoma je važno kakvo mišljenje ima pojedinac o samom sebi /Selbstkonzept/ i koliko poštuje sama sebe /Selbsachtun/ što dakako zavisi i o stavovima drugih prema njemu.¹⁵ Na žalost, još se uvijek ne zna razlikovati između pojma ćudi /temperament/ i značaja /karakter/. Poznavanje je ljudske tipologije velika pomoć u odgoju.¹⁶

Na duševni razvoj čovjeka utječe fiziološko nasljedstvo, spol, dob, stupanj sazrijevanja i mnogi vanjski čimbenici. Odgoj treba prilagoditi svemu tome. Što se tiče umnog razvoja mladih, psiholozi nisu stigli dalje od rezultata nedavno preminulog švicarskog učenjaka J. Piageta, koji je ustanovio ove studije rasta:

7 E. R. Hilgard, Theories of learning, II. izd., Appleton, New York, 1956. A. Soentgerath, Pädagogische Psychologie, Kohlhammer, Stuttgart, 1956.

8 L.J. Cronbach, Educational Psychology, III. izd., Harcourt, New York, 1977., str. VIII.

9 I. J. Lerner, Process obučena i ego zakonomjernosti, Znanije, Moskva, 1980., str. 24

10 B. Stevanović, nav. dj. str. 4

11 D. Krstić, Učenje i razvoj, Pedagoška psihologija, Naučna knjiga, Beograd, 1980.

12 R. i A.-M. Tausch, Erziehungspychologie, 8. izd., Hogrefe, Göttingen, 1977.

13 R. i N. Sprinthall, Educational Psychology, II. izd., Addison-Wesley, London, 1977.

14 Problem eksperimentiranja u odgoju /da li su pokusi opravdani, u kojoj mjeri i u kakvim uvjetima/ tema je za sebe /F.E. Weinert (Hg), Pädagogische Psychologie, sv. I., Funk-Kolleg Fischer, Frankfurt, 1979., str. 43/

15 R. i A.-M. Tausch, nav. dj., str. 59,61

16 Ž. Bezić, Što je značaj? /Marulić, br. 1., g. 1980./, Odgoj značaja /Sl. Božja, br. 1., g. 1980./, Tipologija temperamenata /CuS, br. 2, g. 1980./, Novije tipologije temperamenata /CuS, 3, g. 1980./

senzorno—motorna kontrola /do 2 god./, stvaranje pojmova na temelju iskustva /do 4. g./, intuitivni sudovi /do 7. g./, konkretno operativno mišljenje /do 11. g./ i formalno operativno mišljenje /poslije 11. g./.¹⁷ U procesu moralnog sazrijevanja L. Kohlberg otkriva 3 stupnja i 6 stadija /kojima je poslije nadodao sedmi, tj. vjerski/.¹⁸

Iracionalnim je duševnim procesima posvetila pažnju dubinska psihologija, ponajviše zaslugom Freuda, Junga i Adlera. Racionalnim se procesima bavi najviše psihologija učenja. Kako smo već rekli, učenje je u žarištu pažnje odgojnih psihologa, osobito u djelima behaviorista.¹⁹ Po njima je ono plod uvjetnih refleksa i kondicioniranja uz pomoć pojačanja /reinforcement, po formuli stimulus-response/. Mnogo se truda ulaže u otkrivanje uspješnih metoda učenja i rješavanja problema.²⁰ Kako učenja nema bez pamćenja, brojni se psiholozi bave i pitanjima memorije. U posljednje se vrijeme mnogo naglašuje i motivacija kao važan čimbenik učenja i djelovanja uopće. Uspješni prenos znanja na učenike također je bitna briga didaktike.²¹ Budući da je jezik glavno sredstvo komuniciranja i odgoja, nauka o jeziku je postala vrlo popularna u krugovima pedagoga.²²

Iako suvremena odgojna psihologija previše naglašuje ulogu škole u odgoju mladeži, nije sasvim zanemareno proučavanje i ostalih odgojnih čimbenika /dom, Crkva, grupa i društvo uopće/, na čemu najviše inzistira socijalna psihologija. Dijalog, komuniciranje i socijalizacija postaju teme dana. Ističe se misao: za odgoj čovjeka treba su—čovjek. Međutim, svaki vanjski utjecaj djeteta mora slobodno i s uvjerenjem prihvatiti /načelo internalizacije/ i dragevoljno surađivati sa svojim odgojiteljem. Na žalost se još uvijek u stručnoj literaturi ne poklanja dovoljno pažnje ulozi roditelja i kućnom odgoju. U naše je dane jako u modi psihologija malih skupina, grupna dinamika.²³

U glasovitoj raspravi o primatu naravi ili odgoja razvila su se dva ekstremna pravca: nativizam /primat urođenih faktora, biogeneza, hereditarnost, prirodno sazrijevanje/ i behaviorizam /prvenstvo okoline, stimulusa, situa-

cije, učenja i odgoja/.²⁴ Danas većina pedagoga i psihologa uviđa pretjeranost svih pozicija; priznaje važnost i unutarnjih i vanjskih činilaca te se priklanja teoriji interakcije između naravi i odgoja.²⁵ U razjašnjavanju spomenutih pitanja stručnjaci se najviše pomažu promatranjem vladanja /istojajnih/ blizanaca. Danas već imamo i dosta pouzdana pravila o razlikovanju stečenih i urođenih sposobnosti kod čovjeka.

Osim poteškoća koje ima svaki pedagog u odgoju normalne djece, tu su i gotovo nesavladive teškoće koje susrećemo u odgoju duševno zaostale djece, tjelesno defektne i moralno devijantne mladeži koja je sklona delikvenciji. S posljednjima je najteže, jer je staro iskustvo da je preodgajanje mučnije nego odgajanje. U čuvanju duševnog zdravlja djece pomaže nam psihohigijena, a u liječenju duševnih bolesti

17 J. Piaget to obrazlaže u mnogim svojim djelima. Napominjem samo "Le jugement et le raisonnement chez l'enfant", Paris, 1946.

18 L. Kohlberg, Collected Papers, Cambridge, Mass. 1974.

19 J. B. Watson, The psychological care of the infant and child, Norton, New York, 1928.

B.F. Skinner, The technology of teaching. Appleton, New York, 1968.

20 R. E. Mayer, Thinking and problem solving, Scott, Glenview, 1977.

21 J. L. Luethe, Theaching—learnig process, Scott, Glenview, 1968.

22 B.F. Skinner, Verbal behavior. Appleton, New York, 1957.

I. Scheffler, The language of education, Thomas, Springfield, 1960.

G. F. Kneller, Logic and language of education, Wiley, N. York, 1966.

D.I. Slobin, Psycholinguistics, Scott, Glenview, 1971.

23 W. Erl, Gruppenpädagogik in der Praxis, VIII. izd., Tübingen, 1974.

W. Kerge, Begriffe der Gruppendynamik, Klett, Stuttgart, 1977.

G. Luce, Dinamica di gruppo, Lega Miss. Studente, Roma, 1977.

24 Prvak behaviorizma J. Watson je svoje stanovište sazeo u rečenicu: "Men are built, not born" /Harper's Magazine, no. 155, g. 1927, 233/.

25 H. Skowronek /Hg/, Umwelt und Begabung, Klett, Stuttgart, 1973.

A. H. Halsey /ed/, Heredity — Environment, Methauen, London, 1977.

R. i N. Sprinthall, nav. dj. 45—62.

psihoterapija, psihoanaliza i psihijatrija. Tjelesno hendikepiranima se bavi defektologija /ortopedagogija, Heilpädagogik/, čudoredno labilnima specijalna ili korektivna pedagogija. Za odgojitelja je od velike potrebe poznavanje obrambenih mehanizama kojima se služe i mnoga normalna djeca /ništa više nego i odrasli!/: agresija, regresija, represija, sublimacija, racionalizacija, kompenzacija, projekcija i sl.²⁶

Potpuno odgojen čovjek je onaj koji je obrazovao ne samo svoj um, već i volju i čuvstva, čitava sebe. U odgajanju savjesti, volje i osjećaja odgajnika pedagogu pomaže etika i moralna pedagogija. Osjećaje ljepote u čovjeku njeguje estetski odgoj. Danas se sve više pažnja poklanja psihologiji rada, stvaralaštva, inicijative i odgovornosti, osobne i društvene /politički odgoj/. Psihologija zvanja i profesionalni odgoj, posebno obrazovanje kadrova, imaju središnje mjesto u pedagoškoj psihologiji.²⁷

S psihološkog stajališta bračni par Tausch ovako sintetizira **odgojna načela**: 1) poštivanje i uvažavanje odgajnika, topao odnos prema njemu, 2) potpuno i suosjećajno razumijevanje njegovih potreba, 3) iskren, pošten i dosljedan stav u svim odgojnim pitanjima, 4) poticanje samostalnosti i aktivnosti odgajnika.²⁸

Suvremena odgojna psihologija potvrđuje prastaro iskustvo da **ličnost odgojitelja** /roditelja, učitelja, poglavara/ najviše utječe na oblikovanje i vladanje odgajnika. Mladi čovjek u razvoju oponaša svoje starije. Identifikacija s odgojiteljem uspijeva tek onda ako dijete u njemu otkrije vrline vrijedne oponašanja. Primjer i život odgojitelja najbolje je od svih odgoj-

nih sredstava. Bez modela nema ni modeliranja. Odgojitelj odgaja čitavim svojim bićem, ne samo riječima: "Učitelj utječe na dijete onim što govori, još više onim što čini, a najviše onim što jest."²⁹ Svaka izrazita mana jednog pedagoga donosi katastrofalne posljedice za odgoj mladih.

A što nam odgojna psihologija govori o **vjerskom odgoju**? Ono što možemo i sami naslutiti: i u kršćanskom odgoju i u religioznom životu uopće, psihološke su datosti vrlo važne. Ako ih ne poštivamo i ne uskladimo s njima svoj rad, to će biti na štetu i vjere i vjernika. Kako znamo, milost gradi na naravi. Bog poštuje zakone koje je sam stavio u ljudsku dušu. Stoga vjera niče i raste na umnim, emocionalnim i voljnim kapacitetima djeteta. O tome treba da vode računa i crkvene odgojne ustanove /predškolske i školske/ i naša katehizacija /ona je to spoznala još od vremena tzv. "Münchenske škole"/ i mistagogija /priprava mladeži na sakramente/, i uopće čitava vjerska pedagogija. U suvremenom se vjeronauku nastoji uvažavati psihološke momente i zakonitosti, a u bogoslovski studij unesene su znanstvene discipline psihologije /empiričke i racionalne/, psihologije religije, pedagogike i katehetike /Religionspädagogik/.³⁰

Razumije se, ni jedna psihološka dimenzija ne smije biti zapostavljena ni na kojem mjestu gdje se odvija kršćanski odgoj: u obiteljima, u grupama, u vjerskim udruženjima i u župama.

Još bih nadodao samo ovo: dok poštujemo psihološka pravila odgoja, ne moramo zapasti ni u kakav psihologizam.

²⁶ D. Lagache, Psihoanaliza, Matica Hrvatska, Zagreb, 1970.

²⁷ M. Guzina, Kadrovska psihologija, Naučna knjiga, Beograd, 1980.

²⁸ R. i A-M. TAUSCH, nav. dj. str. 100

²⁹ G. Griesl, Pastoralpsychologische Studien,

Tyrolia, Innsbruck, 1966., str. 140

³⁰ H. Weber, Religiöse Erziehung, G. Mohn, Gütersloh, 1978.

E. Bochsinger, Einführung in die Religionspädagogik, Kaiser, München, 1979.